УДК 519.633:536.24

В. О. Яковенко, кандидат
фізико-математичних наук, доцент кафедри
інформаційних систем і технологій
Академії митної служби України
О. А. Щербина, здобувач кафедри
інформаційних систем і технологій
Академії митної служби України

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ТЕПЛООБМІНУ ПІД ДІЄЮ НВЧ ЕНЕРГІЇ В УМОВАХ ФАЗОВИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Побудовано математичну модель теплообміну при надвисокочастотному нагріванні для випадку сушіння пористого діелектричного матеріалу круглого поперечного перерізу за умови його сталих електрофізичних параметрів. Розв'язок задачі отримано в аналітичному вигляді, який відповідає інженерним розрахункам.

Построена математическая модель теплообмена при сверхвысокочастотном нагреве для случая сушки пористого диэлектрического материала круглого поперечного сечения при условии его постоянных электрофизических параметров. Решение задачи получено в аналитическом виде и отвечает инженерным расчетам.

The mathematical model of heat exchange in conditions of superhigh-frequency heating for a case of porous dielectric material's of a round cross-section drying under assumption of it's constant electrophysical properties was constructed. The solution of a problem was gained in an analytical view and corresponds to engineering calculations.

Ключові слова. Математичне моделювання, НВЧ енергія, теплові поля.

Вступ. Одним з перспективних напрямків в інтенсифікації сушіння пористих діелектричних матеріалів, наприклад деревини, є використання енергії електромагнітного поля надвисоких частот (НВЧ). Під дією енергії НВЧ швидко підвищується температура всередині деревини і тиск водяної пари та з'являється надлишковий тиск пари всередині деревини відносно тиску середовища. Цей градієнт надлишкового тиску інтенсифікує процес сушіння, оскільки в цьому випадку перенесення пари відбувається шляхом як молекулярної дифузії, так і фільтрації через пори і капіляри деревини. Переваги в застосуванні НВЧ енергії для сушіння деревини такі: волога деревина має високу здатність до поглинання енергії НВЧ; можна зі швидкістю світла підвести і виділити в одиниці об'єму деревини потужність, недоступну жодному з традиційних способів підведення енергії; можна здійснити безконтактне вибіркове нагрівання й одержати необхідний розподіл температур у деревині; можна миттєво включити і вимкнути тепловий вплив, що забезпечує режим теплової безінерційності і високу точність регулювання нагрівання; практично 100 %-ний ККД перетворення НВЧ енергії в теплову; низькі втрати енергії в підвідних трактах і в робочих камерах; можна використовувати в сушінні деревини закладені природою механізми транспортування великих обсягів рідини уздовж волокон [1].

Сушіння деревини струмами НВЧ є складним процесом і перебуває на стику наук [2]. Тільки комплексне виконання поставленого завдання при об'єднанні таких наук, як електродинаміка і термодинаміка, дозволить отримати позитивні результати.

В умовах надвисокочастотного сушіння деревини основною рухомою силою вологи є тиск. Для руху вологи достатньо невеликого надмірного тиску. До 90 % надвисокочастотної енергії може бути перетворено в тепло у вологій частині деревини в умовах низького загального вмісту вологи [3]. Слід зазначити, що в умовах сушіння деревини швидкість ефективного перенесення вологи, яка міститься всередині матеріалу, до його поверхні визначає час сушіння. Якщо ця швидкість відповідає швидкості, з якою волога виводиться з поверхні, то руйнування структури матеріалу не відбувається, і навпаки.

Постановка завдання. Розглянемо нестаціонарний процес теплообміну під час сушіння деревини в умовах фазового перетворення "пара – рідина", що виникає під дією надвисокочастотного нагрівання. Цей процес визначатимемо системою нелінійних диференціальних рівнянь у частинних похідних, яка складається з рівнянь Максвела і рівнянь теплопровідності такого виду:

$$rot\,\vec{H} = \vec{j} + \frac{\partial \vec{D}}{\partial \tau}, \quad rot\,\vec{E} = -\frac{\partial \vec{B}}{\partial \tau}, \quad div\,\vec{D} = 0, \quad div\,\vec{B} = 0,$$

$$\vec{D} = \varepsilon\ \ t\ \ \vec{E}, \quad \vec{B} = \mu\ \ t\ \ \vec{H}, \quad \vec{j} = \sigma\ \ t\ \ \vec{E},$$

$$\frac{\partial\ \ c_i \rho_i t_i}{\partial \tau} + V_i \vec{\nabla} t_i = div\ \ \lambda_i \vec{\nabla} t_i\ \ + q\ \ t_i, \vec{E}\ \ ,$$

де $\vec{E}, \vec{H}$ – вектори напруженості електричного та магнітного полів відповідно, $\vec{D}, \vec{B}$ – вектори електричної та магнітної індукції відповідно, $\vec{j}$ – щільність струму провідності, $\varepsilon_i = \varepsilon' - i\varepsilon'' = \varepsilon' - i\sigma/\omega, \mu$ – абсолютні діелектрична і магнітна проникності матеріалу відповідно, σ – провідність матеріалу, ω – кругова частота, c_i, ρ_i, λ_i – коефіцієнт теплоємності, щільність і коефіцієнт теплопровідності матеріалу, що залежать від температури *i*-ї фази, $\vec{V_i}$ – вектор швидкості переміщення *i*-го матеріалу, $\vec{\nabla}$ – оператор Гамільтона, $q = 0{,}5\omega\varepsilon' tg\delta \left|\vec{E}\right|^2$ – питома поглинена потужність, t_i – температура *i*-го матеріалу, $tg\delta = \varepsilon''/\varepsilon'$ – тангенс кута діелектричних втрат матеріалу.

Наведена система рівнянь доповнюється початковими та граничними умовами, а також умовою на межі поділу фаз "пара – рідина".

Слід зазначити, що розв'язок наведеної системи рівнянь пов'язаний із труднощами не тільки обчислювального характеру, але й принциповими. Це твердження ґрунтується на такому: умови на межі поділу фаз нелінійні, сформульована модель багатовимірна відносно просторових змінних, електрофізичні параметри матеріалів залежать від температури і є наближеними, алгоритми розв'язку таких задач потребують обґрунтування й використання комп'ютерних технологій.

Тому слід розглянути спрощену модель процесу, створену методами комп'ютерного моделювання. Для такої моделі необхідно довести її адекватність відомим моделям або порівняти отримані результати з експериментальними.

Розглянемо математичну модель надвисокочастотного нагрівання для практично важливого випадку сушіння лісоматеріалів круглого поперечного перерізу за умови сталих електрофізичних параметрів матеріалу. Для такого випадку теплообміну система диференціальних рівнянь та крайові умови в безрозмірному вигляді для сухої (i = 1) та вологої (i = 2) області має вигляд:

$$\frac{\partial T_i}{\partial Fo} = \frac{1}{R}\frac{\partial}{\partial R}\left(R\frac{\partial T_i}{\partial R}\right) + Q_i, \tag{1}$$

$$i = 1, Fo \rangle 0, 0 \langle R \langle \Delta\ \ Fo\ \ ; \quad i = 2, Fo \rangle 0, \Delta\ \ Fo\ \ \langle R \langle 1,$$

$$T_i(0,R)=0,\tag{2}$$

$$\left.\frac{\partial T_1}{\partial R}\right|_{R=0}=T_1(Fo,\Delta(Fo))=0,\tag{3}$$

$$T_2(Fo,\Delta(Fo))=0,\quad T_2(Fo,1)=1,\tag{4}$$

$$\left.\frac{\partial T_1}{\partial R}\right|_{R=\Delta(Fo)}+B\left.\frac{\partial T_2}{\partial R}\right|_{R=\Delta(Fo)}=K\frac{d\Delta}{dFo},\tag{5}$$

де $Fo=a_1\tau/r_0$, $B=\lambda_2(t_f-t_c)/\lambda_1(t_0-t_f)$, $K=a_1\rho L/\lambda_1(t_0-t_f)$, $T_1=(t_1-t_f)/(t_0-t_f)$, $T_2=(t_2-t_f)/(t_c-t_f)$, $R=r/r_0$, $Q_i=q_i/c_i\rho_i$, $q_i=2\alpha FS\exp(-2\alpha r)$, F – коефіцієнт енергетичного проходження, $S=E^2/2W$ – вектор Пойнтинга у вакуумі, E – амплітуда електричного поля, $\alpha=K_0\sqrt{\varepsilon' tg\delta}/\sqrt{2}\left(1+\sqrt{1+tg^2\delta}\right)$ – коефіцієнт згасання, L – теплота фазового перетворення, r_0 – радіус деревини, t_c – температура поверхні деревини, t_f – температура фазового перетворення, $\Delta=\gamma(\tau)/r_0$, $\gamma(\tau)$ – межа поділу фаз.

Результати дослідження. Для розв'язання задачі (1)–(5) застосуємо метод, в основу якого закладено алгоритм скінченних інтегральних перетворень [4, 5].

Скінченне інтегральне перетворення та формула обертання (i = 1) відповідно мають вигляд

$$\psi_n(Fo)=\int_0^{\Delta}RT_1J_0(\xi_nR/\Delta)\,dR,\tag{6}$$

$$T_1(Fo,R)=\frac{2}{\Delta^2}\sum_{n=1}^{\infty}\frac{\psi_n(Fo)}{J_1^2(\xi_n)}J_0(\xi_nR/\Delta),\tag{7}$$

де ξ_n – додатні корені характеристичного рівняння $J_0(\xi)=0$.

Для визначення коефіцієнтів функціонального ряду (7) отримано таку задачу Коші для системи звичайних диференціальних рівнянь першого порядку

$$\frac{d\psi_n}{dFo}+\left(\frac{\xi_n}{\Delta}\right)^2\psi_n=\frac{\dot{\Delta}}{\Delta}\sum_{m=1}^{\infty}\beta_{nm}\psi_m+G,\tag{8}$$

$$\Psi_n(0)=0,\tag{9}$$

$$G=\int_0^{\Delta}RJ_0(\xi_nR/\Delta)Q_1\,dR,$$

$$\beta_{nm}=\frac{2\xi_n\xi_mJ_0(\xi_n)}{J_1(\xi_m)(\xi_m^2-\xi_n^2)},\quad n\neq m,$$

$$\beta_{nm}=1,\quad n=m.$$

Визначимо середню за перерізом температуру в сухій області

$$\bar{T}_1(Fo) = \frac{1}{\pi\Delta^2}\int_0^{\Delta} 2\pi T_1 R\,dR = \frac{4}{\Delta^2}\sum_{n=1}^{\infty}\frac{\psi_n}{\xi_n J_1(\xi_n)}. \tag{10}$$

Розподіл температури у вологій області матиме такий вигляд:

$$T_2(Fo, R) = \frac{R-\Delta}{1-\Delta} + \frac{\pi^2}{2\Delta^2}\sum_{n=1}^{\infty}\frac{\varphi_n(Fo)\,\nu_n^2 J_0^2(\nu_n)\,V_0(\nu_n R/\Delta)}{J_0^2(\nu_n) - J_0^2(\nu_n/\Delta)}, \tag{11}$$

$$\varphi_n(Fo) = \int_{\Delta}^{1}\left(T_2 - \frac{R-\Delta}{1-\Delta}\right) R V_0(\nu_n R/\Delta)\,dR,$$

де ν_n – додатні корені характеристичного рівняння,

$$V_0(V_n) = 0$$

де $V_0(\nu_n R/\Delta) = J_0(\nu_n R/\Delta)Y_0(\nu_n/\Delta) - J_0(\nu_n/\Delta)Y_0(\nu_n R/\Delta)$.

Задача Коші відносно коефіцієнтів $\varphi_n(Fo)$ ряду (11) має такий вигляд:

$$\frac{d\varphi_n}{dFo} + \left(\frac{\nu_n}{\Delta}\right)^2\varphi_n = \frac{\dot{\Delta}}{\Delta}\sum_{m=1}^{\infty}\beta_{nm}^2\varphi_m + \frac{\dot{\Delta}}{1-\Delta}\left\{\frac{\Delta^2}{\nu_n^2}\left[\frac{\nu_n}{\Delta}V_1(\nu_n/\Delta) - \nu_n V_1(\nu_n)\right] - J_{nm}^1\right\} + \frac{J_{nm}^2}{1-\Delta}, \tag{12}$$

$$\varphi_n(0) = \int_{\Delta(0)}^{1}\left(T_2(0, R) - \frac{R\Delta(0)}{1-\Delta(0)}\right) R V_0(\nu_n R/\Delta(0))\,dR, \tag{13}$$

$$\beta_{nm}^2 = \frac{\pi^2\nu_m^3 J_0(\nu_m)\,J_{nm}^3}{2\left[J_0^2(\nu_m) - J_0^2(\nu_m/\Delta)\right]}, \quad n \neq m,$$

$$\beta_{nm}^2 = \frac{\pi^2\nu_n^3 J_0(\nu_n)\,J_{nm}^3}{2\left[J_0^2(\nu_n) - J_0^2(\nu_n/\Delta)\right]}, \quad n = m..$$

Значення інтегралів $J_{nm}^1, J_{nm}^2, J_{nm}^3$ можуть бути отримані чисельно [6].

Середня за перерізом температура в сухій області може бути визначена як

$$\bar{t}_2(\tau) = \frac{2}{r_0^2 - \gamma^2(\tau)}\int_{\gamma(\tau)}^{r_0} r t_2(\tau, r)\,dr$$

і в безрозмірному вигляді

$$\bar{T}_2(Fo) = \frac{2}{3(1-\Delta^2)} - \frac{\Delta}{6(1-\Delta)} + \frac{\pi}{1-\Delta^2}\sum_{n=1}^{\infty}\frac{\varphi_n(Fo)\,J_0(\nu_n)}{J_0(\nu_n) + J_0(\nu_n/\Delta)}. \tag{14}$$

Закон руху межі фазового перетворення “рідина – пара” на основі співвідношення (5) може бути записано у вигляді:

$$\frac{d\Delta}{dFo}=\frac{2}{\Delta^3 K}\sum_{n=1}^{\infty}\frac{\psi_n\;\; Fo\;\; \xi_n}{J_1\;\; \xi_n}+\frac{\pi^2\beta}{2\Delta^3 K}\sum_{n=1}^{\infty}\frac{\varphi_n\;\; Fo\;\; \nu_n^3 J_0\;\; \nu_n\;\; V_1\;\; \nu_n}{J_0^2\;\; \nu_n\;\; -J_0^2\;\; \nu_n/\Delta}-\frac{B}{1-\Delta K}, \qquad (15)$$

$$\Delta\;\; 0\;\; =\Delta_0 .$$

Слід зазначити, що функціональні ряди, які описують розподіл температур у сухій та вологій області, є рівномірно збіжними.

Висновки. Таким чином, рівняння (7), (11), а також задача Коші для системи звичайних диференціальних рівнянь першого порядку (8), (9), (12), (13), (15) визначають теплообмін у лісоматеріалі круглого поперечного перерізу під час сушіння його під дією енергії надвисоких частот.

Можна зробити висновок, що розв’язано задачу надвисокочастотного нагрівання діелектричного матеріалу циліндричної форми з подальшим його сушінням, визначено межу фазового перетворення в матеріалі. Розв’язок задачі отримано в аналітичному вигляді, який відповідає інженерним розрахункам. Комп’ютерне моделювання та обчислювальний експеримент дають можливість отримати розподіли температур у фазах, які залежать від часу, частоти джерела надвисокочастотної енергії та інших параметрів.

Література

1. Явчуновский В. Я. Микроволновая и комбинированная сушка: физические основы, технологии и оборудование / Явчуновский В. Я. – Саратов : Изд-во Сарат. ун-та, 1999. – 217 с.
2. Яковенко В. О. Моделювання процесів переносу в областях з рухомими межами під дією енергії надвисоких частот : монографія / Яковенко В. О. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 196 с.
3. СВЧ-энергетика : пер. с англ. / под ред. Э. Окресса. – М. : Мир, 1971. – Т. 2. Применение энергии сверхвысоких частот в промышленности. – 272 с.
4. Яковенко В. О. Математичне моделювання процесу роздрібнення змерзлих насипних вантажів у залізничних вагонах з використанням мікрохвильової енергії / В. О. Яковенко // Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. – 2008. – Вип. 20. – С. 208–212.
5. Поршнев С. Компьютерное моделирование физических процессов в пакете MATLAB / Поршнев С. – М. : Горячая линия – Телеком, 2003. – 592 с.
6. Яковенко В. О. Моделювання процесу теплообміну при сушінні лісоматеріалів енергією надвисоких частот / В. О. Яковенко // Проблемы машиностроения. – 2008. – Т. 11. – № 1. – С. 17–21.